

СЕКЦІЯ 1
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

УДК [519.868:911.375-021.484]:332.13

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-7391/2025-22-1>

Антоненко Н.В.,
кандидат архітектури,
старший викладач кафедри інформаційних технологій в архітектурі
Київський національний університет будівництва та архітектури
antonenko.nv@knuiba.edu.ua
ORCID: 0000-0001-9047-3669

**ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРОСТОРОВОЇ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ
МІСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ**

В статті розглядається еволюція поняття міської резильєнтності у світовому та українському контексті під впливом глобальних і локальних кризових викликів. Особливу увагу приділено просторовій резильєнтності як здатності фізичного міського середовища адаптуватися до потрясінь і забезпечувати сталий розвиток. Оскільки сучасні міста дедалі частіше зіштовхуються з новими формами загроз — від кліматичних і техногенних до соціальних і воєнних — виникає необхідність у переосмисленні теоретичних засад, які визначають адаптивність міського простору. Метою цієї статті є виокремлення та формулювання ключових принципів просторової резильєнтності, що становлять теоретичне підґрунтя цього поняття. Ключові завдання дослідження: визначити місце та межі поняття “міська резильєнтність” в теорії просторового розвитку міських територій; описати механізм взаємодії сучасних базових концепцій просторового розвитку — “сталий розвиток” та “міська резильєнтність”; сформулювати та описати ключові принципи просторової резильєнтності. Було застосовано низку взаємодоповнюючих методів: метод теоретичного аналізу та узагальнення; порівняльно-аналітичний метод; метод системного підходу. В результаті проведеного дослідження було: визначено, що концепція сталого розвитку, інтегруючи в себе уявлення про міську резильєнтність, зберігає свою функцію організуючого принципа для формування стратегій просторового розвитку, здатного адаптуватися до сучасних викликів; виявлено, що критична подія кардинально змінює траєкторію просторового розвитку міст, проштовхуючи їх через послідовні фази, які реалізуються в контексті режиму міської резильєнтності; встановлено, що просторову резильєнтність міських територій слід розглядати як багатовимірний режим реагування на кризи, який спирається на взаємодію шести основних принципів - “достатності”, “доцільності”, “збалансованості”, “взаємовпливовості”, “приоритетності” та “інклюзивності”.

Ключові слова: сталий розвиток, просторова резильєнтність, загрози, принципи резильєнтності, адаптація.

Antonenko N.V. PRINCIPLES OF SHAPING SPATIAL RESILIENCE OF URBAN AREAS

The article examines the evolution of the concept of urban resilience in both global and Ukrainian contexts under the influence of global and local crisis challenges. Special attention is paid to spatial resilience as the capacity of the physical urban environment to adapt to shocks and ensure sustainable development. As modern cities increasingly face new types of threats — from climate and technological to social and military — there is a growing need to rethink the theoretical foundations that determine the adaptability of urban space. The aim of this article is to identify and formulate the key principles of spatial resilience, which constitute the theoretical basis of this concept. The main research objectives are to define the place and boundaries of the concept of “urban resilience” in the theory of spatial development of urban areas; to describe the mechanism of interaction between the modern core concepts of spatial development — “sustainable development” and “urban resilience”; and to formulate and describe the key principles of spatial resilience. A set of complementary methods was applied, including theoretical analysis and synthesis, comparative-analytical method, and systems approach. As a result of the research, it was

determined that the concept of sustainable development, by integrating the notion of urban resilience, retains its role as an organizing principle for shaping spatial development strategies capable of adapting to contemporary challenges. It was revealed that a critical event can drastically alter the trajectory of spatial development in cities, pushing them through sequential phases that unfold within the framework of the urban resilience regime. It was also established that spatial resilience of urban areas should be regarded as a multidimensional crisis response mode, grounded in the interaction of six core principles — sufficiency, relevance, balance, interconnectedness, priority, and inclusiveness.

Key words: sustainable development, spatial resilience, threats, principles of resilience, adaptation.

Постановка проблеми. Мешканці міст у всьому світі дедалі частіше стикаються з новими загрозами — природними катастрофами, міграційними та фінансовими кризами, пандеміями, а зміна клімату лише загострює їхні наслідки. З 2022 року до цього списку додалися військові загрози: війна в Україні показала руйнацію післявоєнного балансу та зрушення безпекових орієнтирів, вимагаючи не лише адаптації, а й глибокого переосмислення моделей виживання й життєздатності.

За таких умов поняття міської резильєнтності набуває особливої актуальності та поширення. Адже саме міста — як місця проживання більшості населення планети — перетворюються на фронт реагування на кризові виклики: геополітичні, соціальні, економічні, екологічні та цифрові. У цьому контексті потребує особливої уваги просторова резильєнтність — спроможність фізичного міського середовища адаптуватися до потрясінь, забезпечуючи безпеку, гідні умови життя та сталість соціальної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом тривалого часу поняття «міська резильєнтність» застосовувалося досить вузько — здебільшого в межах екологічних, кліматологічних і психологічних досліджень (Walker et al., 2004; Adger, 2000; Gunderson & Holling, 2002). Проте з початку 2000-х років, коли загрози почали набирати глобального характеру й посилюватися в інтенсивності, це поняття поступово інтегрувалося в дискурси політології, соціології, економіки та стало частиною міських політик і програм (Coaffee & Lee, 2016; UN-Habitat, 2012). Поняття міської резильєнтності охоплює взаємодію фізичної інфраструктури, соціальних мереж, систем управління, економічних моделей і динаміки спільнот, які повинні діяти узгоджено, аби забезпечити ефективне функціонування міста в умовах невизначеності та кризи (Pelling, 2011; Kurth, 2021; BMI, 2021).

Такий інтегрований підхід є критично важливим не лише для стабільності окремих міст, а й для національної та глобальної безпеки загалом (Alexander, 2013; BBSR, 2021; OECD, 2022). Йдеться не лише про здатність систем до виживання, а й про їхню спроможність до адаптації, навчання й трансформації (Sharifi, 2023; UN-Habitat, 2023). Завдяки резильєнтності міста не просто відновлюються після потрясінь, а й розвивають стійкість до майбутніх викликів, впроваджуючи інновації та покращуючи функціонування ключових систем (UNDP Ukraine, 2022; USAID, 2022). Цей підхід також є надзвичайно важливим у дослідженнях міст, що опинилися в зонах конфліктів. У таких умовах резильєнтність випробовується як на системному рівні, так і на рівні локальних спільнот, часто потребуючи імпровізованих рішень для оперативного реагування на стрімкі зміни (CEDOS, Fedorova, 2023).

У західній академічній та професійній практиці концепція міської резильєнтності значно поширилася після пандемії COVID-19: неготовність медичної інфраструктури швидко адаптуватися до кризи вплинула не лише на глобальні економічні процеси, але й на форми соціальної взаємодії та міську фізичну структуру, спричинивши реорганізацію зелених просторів, актуалізацію ідеї «15-хвилинного міста», зміну проектування громадських будівель і перегляд мережі медичних установ (Abbara & Grindle Chen & Li, 2024), 2020; Moreno et al., 2021; Megahed & Ghoneim, 2020). Пандемія стала каталізатором переосмислення уразливості існуючих механізмів і поставила під сумнів адекватність традиційних підходів, висунувши вимогу враховувати ймовірність різноманітних природних та антропогенних подій при розробленні соціально-економічних стратегій і просторової організації міських територій.

В українському контексті поняття «міська резильєнтність» до 2022 року практично не

вживалося в академічному середовищі. Однак повномасштабне вторгнення Росії стало каталізатором його стрімкого поширення: численні програми міжнародної підтримки — як прямої, так і опосередкованої — швидко ввели термін у політичний, соціальний та науковий дискурс. Упродовж кількох місяців міська резильєнтність стала темою теоретичних досліджень, методологічних розробок і практичних застосувань в українській географії (Soldak et al., 2024). Однак, на відміну від західного бачення, яке розглядає міську резильєнтність як компонент якісного міського життя, в українських реаліях вона часто трактується як синонім "виживання міста" в умовах війни. Таке зміщення акцентів породжує потребу в критичному переосмисленні підходів до резильєнтності — з урахуванням локальних умов і водночас намаганням сформулювати універсальні критерії "достатнього рівня" резильєнтності міських систем.

Однією з ключових проблем упровадження поняття «просторова резильєнтність» міських територій є його багатозначність і розмитість у межах різних знанневих галузей, що ускладнює формування уніфікованого науково-методологічного апарату. Термін використовується в екології, урбаністиці, соціальній географії, архітектурі та плануванні територій, однак він позбавлений чітких дефініцій, що дозволяють здійснювати міждисциплінарний діалог.

Це створює значний теоретичний розрив між концептуальним осмисленням просторової резильєнтності та її практичним застосуванням. Відсутність уніфікованої рамки тлумачення призводить до використання терміна як дискурсивного ярлика, що позначає загальну ідею стійкості міського середовища, але не відображає специфіки просторової організації, типології міських структур, взаємозв'язків між формальним і неформальним простором або реакції фізичного середовища на багатоаспектні кризові явища (Jabareen, 2013).

Щоб поняття «просторова резильєнтність» набуло евристичної цінності, слід чітко окреслити його межі, виявити базові принципи та розробити типології, які дозволять порівнювати рівні просторової резильєнтності в різних міських контекстах. При цьому важливо враховувати як фізичні характеристики простору, так і соціальну сприйнятливість, здатність до

швидкої трансформації функціонального призначення та збереження ключових інфраструктурних зв'язків у кризових ситуаціях. Міждисциплінарне узгодження теоретичних позицій і стандартизація методологічних підходів створюють можливість перейти від декларативного використання терміна до його практичного впровадження в стратегії сталого розвитку міського середовища в умовах глобальних ризиків.

Постановка завдання. Метою цієї статті є виокремлення та формулювання ключових принципів просторової резильєнтності, що становлять теоретичне підґрунтя цього поняття.

Ключові завдання дослідження:

- Визначити місце та межі поняття "міська резильєнтність" в теорії просторового розвитку міських територій;
- Описати механізм взаємодії сучасних базових концепцій просторового розвитку - "сталий розвиток" та "міська резильєнтність";
- Сформулювати та описати ключові принципи просторової резильєнтності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Місце та межі поняття "міська резильєнтність" в теорії просторового розвитку міських територій.

Проблема визначення норми міської резильєнтності набуває дедалі більшої актуальності у зв'язку з різноманіттям її трактувань і потребою уніфікації підходів до розуміння цього поняття у глобальному та локальному контекстах (Marchese et al., 2018). Відсутність усталеної межі або гранично допустимого рівня міської резильєнтності породжує дискусії щодо універсалізації чи локалізації критеріїв адаптивної здатності міст (Meerow, Newell, & Stults, 2016).

У концептуальному вимірі можна виокремити кілька моделей співвідношення між сталим розвитком і резильєнтністю. Перша — резильєнтність як частина сталого розвитку, що підсилює його ефективність, зокрема у рамках реалізації Цілі сталого розвитку № 11 ООН. Друга модель — резильєнтність як ціль, а сталість як засіб її досягнення, що особливо поширено в корпоративному управлінні, ланцюгах постачання та державній політиці. Третій підхід визнає обидві концепції як незалежні, проте взаємодоповнювані, що дозволяє враховувати

різноманіття міських умов, локальні особливості та варіативність стратегій. Усі три моделі підкреслюють, що резильєнтність не заперечує і не замінює сталий розвиток, а функціонує як ситуативна форма, яка активується в умовах зростання ризиків (Marchese et al., 2018).

Концепцію сталого розвитку критикують за надмірну абстрактність, складність у практичному застосуванні та суперечність між теоретичними підходами й реальними практиками. До основних зауважень належать неоднозначність поняття «розвитку», нестабільність змін, відсутність реального поступу в глобальному масштабі, а також обмеженість у здатності врахувати всі можливі ризики майбутнього (Redclift, 2005; Robinson, 2004). Проте, попри розмитість поняття «сталого розвитку», з точки зору просторовості міських територій, важливим залишається те, що саме концепція сталого розвитку дозволяє нормалізувати ідеалізовані уявлення про «нормальне» міське життя, сформульовані в низці ключових міжнародних документів, таких як Цілі сталого розвитку ООН (United Nations, 2015), Нова Лейпцигська хартія (2020), Європейський Зелений курс (European Commission, 2019), а також Загальна декларація прав людини (United Nations, 1948). Але саме в цьому контексті і виникає потреба в доповненні концепції «сталого розвитку» поняттям про міську резильєнтність — як адаптивного та гнучкого компонента, що дозволяє містам ефективніше реагувати на невизначеність і багатовимірні виклики в визначені проміжки часу. Ці документи не лише формують нормативне етичне підґрунтя для резильєнтного просторового розвитку, а й дозволяють утримувати людський демократичний вимір при намаганнях та залученні інструментів самозбереження та виживання в кризових ситуаціях.

Аналіз міської резильєнтності за таких умов ґрунтується на виявленні як недостатніх, так і надмірних реакцій на безпосередні загрози, а також на оцінці здатності цих реакцій розвиватися і адаптуватися в довгостроковій перспективі. У процесі такого аналізу виявляються як функціональні, так і зруйновані канали комунікації, як ефективні, так і інерційні форми взаємодії. Такий міжсистемний підхід дозволяє зрозуміти, які механізми взаємодії потрібно підтримувати, трансформувати або формувати

заново. У підсумку мета цього аналізу полягає в розробці альтернативних реакцій і заходів, які були б ефективнішими, орієнтованими на людину, адекватними та відповідали очікуванням і потребам населення.

Ключові етапи просторової резильєнтності міських територій як особливого режиму в контексті сталого розвитку

На прикладі України можна простежити вплив війни — критичної події — на ключові міські системи та оцінити, як змінюється траєкторія просторового розвитку в умовах переходу від режиму посиленої резильєнтності до сталого розвитку.

До початку війни основним завданням міських планувальників і дослідників, які займалися просторовим розвитком, було виявлення реальних механізмів взаємодії між ключовими підсистемами міста. У центрі уваги перебували не лише формальні інституційні зв'язки, але насамперед практичні канали комунікації й координації: як передавалась інформація, яким чином узгоджувались дії між системами, які форми взаємодії виявлялися реально дієвими. Велику роль у цьому відігравали органи державного та муніципального управління, ефективність яких безпосередньо впливала на результативність міжсистемної взаємодії — вони могли як посилювати, так і ускладнювати її. Окрім того, були спроби зрозуміти, що саме забезпечує інтеграцію міської системи як цілого: нормативна база, технічна інфраструктура, спільні ресурси, людський капітал чи інші форми зв'язності. На основі цих висновків формувалися стратегії просторового розвитку й концепції інтегрованого зростання міст (GIZ Ukraine, 2024).

З початком війни міські системи були змушені перейти в режим негайного реагування. Упродовж перших 2–3 місяців фокус змістився на виживання, мобілізацію критичних ресурсів і захист населення. З'явилися нові загрози: руйнування інфраструктури, перебої в комунікаціях, евакуації, інформаційні провали, паніка. Ці загрози нерівномірно вплинули на різні підсистеми міста, порушивши баланс їхньої взаємодії. Деякі зв'язки були втрачені, деякі — виявилися надлишковими або паралізованими. Функції дублювались, перетинались або зовсім зникали. Однак водночас почали формуватись нові форми координації:

горизонтальні, волонтерські, самоорганізовані. Деякі з них компенсували зруйновані офіційні структури. В одних містах органи влади втратили спроможність до ефективного управління, в інших — змогли продемонструвати гнучкість і адаптаційні механізми. У цей період критично важливим став аналіз того, які сталі форми міжсистемної взаємодії почали спонтанно складатися й сприяли збереженню життєздатності міського середовища. Перша фаза — негайна відповідь — зазвичай майже виключає просторові перетворення. У цей період основне навантаження лягає на соціальні, економічні та управлінські системи. Тут важливішою є не фізична трансформація середовища, а організація управління, забезпечення безпеки та базових життєвих потреб.

Наприкінці першого року війни розпочався етап адаптації. Ризики втратили виключно екстрений характер і набули рис довгострокового контексту. Міські системи поступово почали вибудовувати стабільні форми співіснування в новій реальності. Архітектура взаємодій трансформувалася: стали формуватись сталі механізми, відбувалася інституціоналізація тих каналів зв'язку, які спочатку виникли спонтанно. При цьому процеси розвивалися нерівномірно: в одних випадках нові практики укорінювались і перетворювались на управлінські рішення, в інших — зберігалася фрагментація та реактивний характер дій. Виникла потреба не лише зберігати новоутворені форми, але й критично їх переосмислювати, виокремлюючи ті, що можуть стати основою сталого розвитку. Це стало новим завданням просторового планування, яке має враховувати вже змінену структуру міського життя. Фаза адаптації спрямована на відновлення середовища до стану не гіршого, ніж був до кризи, з усуненням ключових факторів загрози. Планувальники та архітектори на цьому етапі працюють переважно з точковими рішеннями: ремонтами, інженерною стабілізацією, укріпленням і зведенням тимчасових або оборонних об'єктів (UNDRR, 2024).

На четвертому році війни, незважаючи на продовження воєнних дій, міста починають виходити з режиму винятково екстреного управління та переходять до функціонування в режимі «нової нормальності». Це не є поверненням до довоєнного стану, а виробленням сталої моделі існування і розвитку в умовах

постійної загрози. При цьому стабільність взаємодії між системами знову стає предметом аналізу: які канали справді працюють, які зв'язки потребують інституційного оформлення, які структури забезпечують системну інтеграцію. Виникає нова роль держави й органів місцевого самоврядування: чи здатні вони забезпечити реальну стійкість середовища, чи навпаки — їхні дії ускладнюють відновлення й розвиток? Відповідь на це питання критично важлива для формування сучасних підходів до просторового розвитку, адже саме через нього можна управляти переходом міської системи від фази кризової резильєнтності до фази сталого та планомірного розвитку. Просторовий розвиток стає не просто відображенням адаптаційних процесів, а й інструментом формування стійкості майбутнього — з урахуванням того, як міські системи пережили та осмислили досвід кризи. У фазі трансформації з'являється можливість глибшого переосмислення простору. Йдеться вже не просто про відновлення, а про перебудову середовища з урахуванням отриманого кризового досвіду — створення нових інструментів, які дозволяють мінімізувати або уникати подібних загроз у майбутньому. Або ж починається фаза створення — на тлі повного руйнування початкового стану й формується якісне нове просторове рішення, здатне витримувати майбутні виклики. Досягнення цієї фази можливе лише за наявності достатнього економічного, соціального й політичного потенціалу (UNDRR, 2024).

Після стабілізації ситуації та зниження рівня загроз, режим резильєнтності поступово трансформується у стратегічне довгострокове планування. Це виражається в переході до оновлених інтегрованих проєктів розвитку, в яких враховуються наслідки кризи, адаптивні зміни та нові форми управління, що виникли у відповідь на екстрені виклики. Такий підхід дозволяє поєднати ситуативні практики резильєнтності з концепцією сталого розвитку, забезпечуючи не лише відновлення середовища, а й створення більш життєстійкого, гнучкого й здатного до трансформацій міста.

Принципи просторової резильєнтності міських територій

Виходячи з того, що міська резильєнтність є особливим режимом реагування на зовнішні кризи, вона потребує осмисленого

просторового підходу. Просторовість міських територій у таких умовах не лише адаптується до нових загроз, а й перетворюється на активний інструмент забезпечення життєздатності міста. Тому варто виокремити ключові принципи просторового реагування, які є основою формування просторових рішень, які не лише підтримують функціонування міста під час кризи, а й закладають передумови для його стійкого розвитку в майбутньому.

Принцип “достатності”. Принцип достатності в контексті просторової резильєнтності міських територій покликаний визначати мінімально необхідні параметри просторових характеристик—щільності забудови, доступності зелених зон, зв’язності транспортної мережі, наявності соціальної інфраструктури—що забезпечують базову стійкість, безпеку й добробут урбанізованого середовища в умовах невизначеності та багатофакторних ризиків. На відміну від утопічних моделей «ідеального» міста, прагнення до абсолютної гармонії відіграє роль ціннісного орієнтира, а не безумовної мети; натомість достатність виступає реалістичною нормою, яку можна адаптувати під конкретний соціальний, економічний і екологічний контекст. Концепції «sufficiency scenarios» та «sufficient urbanism» у сталому плануванні підкреслюють пошук порогу раціонального споживання ресурсів і якості просторових сервісів, необхідного для гідного життя без надмірного втручання (Schneidewind & Zahrtnt, 2013; D’Alisa, Demaria, & Kallis, 2014).

Ключовим інструментом є порогова оцінка: оцінювання не за принципом «чим більше, тим краще», а за мінімально прийнятним рівнем, нижче якого життєздатність території різко знижується. Принцип достатності завжди контекстуальний—його межі змінюються залежно від демографії, кліматичних умов, соціокультурних очікувань та сприйняття безпеки й комфорту жителями, отже потребують емпіричної верифікації як об’єктивними показниками (щільність населення, площа зелених зон, доступність транспорту), так і суб’єктивними (рівень задоволення середовищем, відчуття безпеки).

Принцип достатності в резильєнтному міському плануванні формує методологічну рамку для встановлення мінімальних, але достатніх умов просторового розвитку, що забезпечують

здатність міста адаптуватися, відновлюватися та трансформуватися під впливом постійно зростаючих зовнішніх і внутрішніх викликів.

Принцип “доцільності”. Принцип доцільності є ключовим методологічним орієнтиром у формуванні резильєнтності міських територій, що забезпечує узгодженість просторових рішень із реальними потребами середовища, мешканців і ресурсів. На відміну від принципу достатності, який визначає мінімальні параметри для базової стійкості, доцільність фокусується на обґрунтованості, функціональній виправданості та адаптивності урбаністичних втручань у конкретному соціопросторовому контексті. Її застосування дозволяє уникати надмірних або нефункціональних трансформацій, що, попри зовнішню привабливість, не сприяють життєздатності міського середовища (Raworth, 2017). Він є інструментом критичного аналізу, що дозволяє уникати шаблонності, фокусуючись на контекстуально релевантних сценаріях просторового розвитку, які підвищують і технічну, і соціальну ефективність управління.

Доцільність передбачає прагматичне планування, в якому кожне просторове рішення має чітку мету, узгоджену з викликами, ризиками й потенціалом території. Доцільність у цьому сенсі виконує функцію просторової селективності, визначаючи, які інтервенції є справді необхідними.

Реалізація принципу доцільності потребує соціальної легітимності: втручання мають відповідати потребам мешканців, базуватись на їхніх уявленнях про комфорт, безпеку та якість середовища. Це зміцнює соціальну резильєнтність—здатність спільноти до самоорганізації та адаптації.

Принцип “збалансованості”. Принцип “збалансованості” полягає у забезпеченні гармонійного співіснування різних функціональних, соціальних, екологічних та інфраструктурних елементів міського середовища, які не конкурують між собою, а формують взаємодоповнювану систему. У контексті резильєнтності це означає запобігання однобічному розвитку або надмірній концентрації ресурсів у певних секторах на шкоду іншим. Збалансованість передбачає зважене розподілення уваги, інвестицій і планувальних рішень між фізичними компонентами простору—такими

як щільність забудови та обсяг зелених насаджень, автомобільна й пішохідна інфраструктура, інженерні мережі й соціальні об'єкти — а також між інтересами різних соціальних груп, включно з вразливими верствами населення.

На відміну від сприйняття балансу як статичного стану, в урбаністичному контексті збалансованість є динамічним процесом, що вимагає постійного моніторингу та коригування взаємозалежних елементів системи. Саме така динамічна збалансованість дає змогу місту функціонувати у стійкому режимі, гнучко адаптуючись до змінних умов, ризиків і викликів (Leitner et al., 2007). Порушення цього балансу, наприклад, через інфраструктурне перевантаження, монофункціональну забудову або соціальну ізоляцію, призводить до зниження резильєнтності міста, обмежує його здатність ефективно реагувати на кризи й відновлюватися після потрясінь.

Ключовим механізмом підтримання збалансованості виступає інтегроване планування, що враховує не лише фізичні характеристики простору, а й соціальну структуру, культурну специфіку та екологічну вразливість. Наприклад, збалансоване міське середовище має забезпечувати пропорційність між розвитком житла й інфраструктури, економічною активністю та екологічними функціями, що створює передумови для довгострокової життєздатності міських систем.

У підсумку, принцип збалансованості є необхідною умовою системного підходу до резильєнтного розвитку, оскільки дозволяє уникати деструктивних перекосів і забезпечує сталість та справедливість функціонування міського середовища в усіх його вимірах.

Принцип “взаємовпливовості”. Принцип взаємовпливовості ґрунтується на розумінні міського простору як складної системи, де численні фактори — соціальні, економічні, екологічні, інфраструктурні — не функціонують автономно, а перебувають у постійній взаємодії. Резильєнтність міських територій виникає не як сума окремих характеристик, а як результат системного ефекту їх взаємозв'язків і взаємовпливів. Зміна одного елемента — наприклад, поліпшення транспортної доступності — може мати каскадний вплив: підвищити щільність заселення, змінити цінність нерухомості, вплинути на екологічне навантаження та рівень соціальної інтеграції.

У цьому контексті міське середовище розглядається як мережа взаємозалежних підсистем, де ефективність окремого компонента визначається не лише його внутрішніми характеристиками, а й ступенем інтегрованості в загальну функціональну логіку міста. Відповідно, жодне просторове або управлінське рішення не може розглядатися у відриві від ширшого контексту — воно має оцінюватися крізь призму системного впливу на інші рівні: мікрорайон, місто, агломерацію, регіон (Batty, 2013).

Врахування взаємовпливовості дозволяє здійснювати перехід від фрагментарного до інтегрованого планування, де кожна інтервенція передбачає аналіз потенційних побічних ефектів і взаємозв'язків. Це дає змогу заздалегідь моделювати ланцюгові реакції змін, запобігати конфліктам між функціями (наприклад, житловою, транспортною, рекреаційною) та проєктувати механізми адаптивної взаємопідтримки в міських системах.

Взаємовпливовість — це інструмент управлінської обережності, який дає змогу уникнути короткозорих рішень і формувати місто як організм, у якому жоден елемент не існує у вакуумі, а кожен — має значення для цілого.

Принцип “пріоритетності”. Цей принцип в системі просторової резильєнтності відіграє ключову роль як стратегічний інструмент визначення послідовності втручань, що забезпечують підтримку або підсилення міської стійкості у відповідь на кризові виклики. Його основна мета — встановити обґрунтовану ієрархію просторових рішень на основі аналізу загроз, обмежень ресурсів і функціональної значущості територій. У ситуаціях, коли неможливо охопити всі міські потреби одночасно, саме цей принцип допомагає сфокусувати зусилля на найвразливіших та системно важливих компонентах міського простору.

На відміну від класичних підходів до планування, які прагнуть до комплексного охоплення міської території, пріоритетність орієнтується на вибіркове втручання — першочергову увагу отримують ті просторові елементи, що забезпечують базову безпеку, доступ до критичної інфраструктури, соціальну згуртованість або екологічну стійкість. Наприклад, у періоди кризи на перший план виходять питання житла, медичних послуг, логістики та мобільності, а в мирний час — збереження зелених зон, інноваційне

переосмислення публічних просторів, розвиток соціальної інфраструктури.

Визначення пріоритетів ґрунтується на поєднанні кількісного аналізу (ризиків, навантаження, дефіцити) та якісної оцінки (соціальна вразливість, роль об'єкта у системі міста). Це дозволяє не лише уникнути хаотичного реагування, а й сформувати структуровану модель дій, що адаптується до різних фаз розвитку або кризового циклу.

Особливістю принципу є його гнучкість та адаптивність. Пріоритети змінюються залежно від зовнішнього середовища, політичного контексту або навіть ціннісних орієнтирів громади. Цей динамічний характер робить його ефективним як у фазі негайного реагування, так і в період довгострокового відновлення. У результаті пріоритетність стає важливою частиною системи ризик-менеджменту, допомагаючи ефективно розподіляти ресурси, уникати дублювання функцій та підтримувати стратегічну послідовність у прийнятті рішень.

Визначення, що має бути зроблено найперше, коли і за яких умов, залежить не лише від технічних параметрів, а й від етичного виміру — забезпечення соціальної справедливості та довіри в межах громади. У поєднанні з іншими принципами — збалансованості, достатності, взаємозв'язку — пріоритетність формує методологічну основу для створення міського середовища, здатного адаптуватися, трансформуватися й зберігати цілісність у контексті постійних змін.

Принцип “інклюзивності”. У контексті формування просторової резильєнтності міських територій принцип інклюзивності набуває особливого значення як ключовий концептуальний і практичний орієнтир, що забезпечує рівний доступ усіх соціальних груп — зокрема вразливих — до ресурсів, благ і можливостей міського середовища. Інклюзивність у цьому розумінні не зводиться до поодиноких практик доступності чи участі, а розглядається як інтегрована парадигма формування стійких, справедливих та соціально збалансованих міських систем.

Інклюзивне місто — це простір, що не створює бар'єрів до повноцінної участі жодної категорії населення в соціальному, економічному та культурному житті. Навпаки, воно активно сприяє включенню всіх — незалежно від віку, гендеру, соціального статусу, фізичних

чи когнітивних особливостей, етнічного походження чи способу життя. У цьому сенсі інклюзивність тісно пов'язана з категоріями соціальної справедливості, рівності та резильєнтності, що разом формують основу міської життєздатності не за рахунок виключення, а через підсилення взаємної підтримки та колективного потенціалу.

З точки зору просторового планування, реалізація цього принципу передбачає виявлення та усунення нерівномірностей у доступі до базової міської інфраструктури: транспорту, зелених зон, житла, охорони здоров'я, освіти, культури, інформаційних і цифрових сервісів. Він створює умови для гідного, безпечного та повноцінного перебування кожного в міському просторі. Особливу увагу слід приділяти неформальним і тимчасовим просторам, а також невидимим практикам використання міста, які не фіксуються в офіційній статистиці, але суттєво впливають на суб'єктивне сприйняття справедливості, безпеки та приналежності.

Ключовий вимір інклюзивності — це участь у процесах прийняття рішень. Просторові трансформації мають бути легітимізовані через залучення громадськості, зокрема маргіналізованих груп, до горизонтального діалогу з владою, експертами та приватним сектором. Такий підхід підвищує соціальну довіру, легітимність та гнучкість системи, а отже, зміцнює її резильєнтність у довгостроковій перспективі. В цьому контексті інклюзивність функціонує як механізм соціального узгодження, доповнюючи принципи взаємовпливовості й збалансованості в міському управлінні.

Висновки з проведеного дослідження:

З наведеного вище було зроблено наступні висновки:

1. Визначено, що концепція сталого розвитку, інтегруючи в себе уявлення про міську резильєнтність, зберігає свою функцію організуючого принципа для формування стратегій просторового розвитку, здатного адаптуватися до сучасних викликів. Це дозволяє трансформувати короткострокові програми кризового реагування в цілісні, послідовні плани інтегрованого управління. Включення компонента посилення резильєнтності в систему управління розвитком міст дозволяє підвищити гнучкість планування, адаптувати стратегії до змінних обставин і, що особливо важливо, зменшувати

вразливість середовища заздалегідь, ще до настання кризової ситуації. У результаті формується не лише більш життєстійка структура міста, а й створюються необхідні передумови для реалізації стратегій сталого просторового розвитку в посткризових умовах.

2. Виявлено, що критична подія кардинально змінює траєкторію просторового розвитку міст, проштовхуючи їх через послідовні фази: негайну реакцію зі зосередженням на виживанні й мобілізації ресурсів; адаптацію з інституціоналізацією спонтанних практик взаємодії й пошуком стабільних механізмів координованого відновлення; перехід до «нової нормальності», коли з огляду на збережені мережі й втрачені зв'язки формується модель сталого існування в умовах постійної загрози; а потім — трансформацію, під час якої простір не просто ремонтується, а перебудовується з урахуванням набутої резильєнтності та впровадженням інструментів передбачення й запобігання майбутнім кризам. Лише поєднання операційної гнучкості, ефективного управління та міжсистемної координації дає змогу перейти від режиму кризової резильєнтності до стратегічного довгострокового планування, інтегруючи ситуативні практики виживання із концепцією сталого розвитку та створюючи міста, здатні витримувати нові виклики.

3. Виявлено, що просторову резильєнтність міських територій слід розглядати як багатовимірний режим реагування на кризи, який спирається на взаємодію шести основних принципів. Тільки сукупне застосування цих принципів дозволяє перетворити просторове планування з декларативної вправи в дієвий механізм формування гнучкого, життєздатного й справедливого міського середовища, здатного не лише витримувати сучасні кризи, а й закласти підвалини його сталого розвитку в майбутньому.

В рамках подальших розробок планується розробити методологію оцінки та формування резильєнтності міських територій, яка базуватиметься на принципах, що були виявлені.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Chen, T.-L., & Li, Y.-E. (2024). *Building urban resilience: Lessons from the COVID-19 pandemic*

for future-proofing city infrastructure. Journal of Urban Management. <https://doi.org/10.1016/j.jum.2024.11.016>

2. Adger, W. N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related? *Progress in Human Geography*, 24(3), 347–364. <https://doi.org/10.1191/030913200701540465>

3. Alexander, D. (2002). *Principles of emergency planning and management*. Oxford University Press.

4. Batty, M. (2013). *The new science of cities*. MIT Press.

5. BBSR. (2021). *Resilienz in der Stadtentwicklung: aktuelle Herausforderungen und strategische Ansätze*. Bundesinstitut für Bau-, Stadt- und Raumforschung.

6. BMI. (2021). *Städtebau- und Raumentwicklungspolitik in Deutschland. Memorandum "Resiliente Städte"*. Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat.

7. Fedorova L. (2023). Житлова політика на місцевому рівні: сучасний стан, виклики та можливості. Аналітична записка. CEDOS. <https://cedos.org.ua/researches/zhytlova-polityka-na-misczevomu-rivni-suchasnyj-stan-vyklyky-ta-mozhlyvosti/>

8. Coaffee, J., & Lee, P. (2016). *Urban resilience: Planning for risk, crisis and uncertainty*. Red Globe Press. ISBN: 978-1137288837

9. D'Alisa, G., Demaria, F., & Kallis, G. (2014). *Degrowth: A vocabulary for a new era*. Routledge.

10. European Commission. (2019). *Communication on the European Green Deal*.

11. GIZ Ukraine. (2024). *Концепції для міст майбутнього: Інтегрований розвиток міст в Україні II [Фактичний листок]*.

12. Gunderson, L. H., & Holling, C. S. (2002). *Panarchy: Understanding transformations in human and natural systems*. Island Press.

13. Jabareen, Y. (2013). Planning the resilient city: Concepts and strategies for coping with climate change and environmental risk. *Cities*, 31, 220–229. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2012.05.004>

14. Kurth, D. 2021. Urbane Resilienz – Eine Herausforderung für die Stadtentwicklung. In Memorandum „Urbane Resilienz“. Wege zur robusten, adaptiven und zukunftsfähigen Stadt, Hrsg. BMI, Bundesministerium des Innern, für Bau und Heimat, 12–15. Berlin.

15. Leitner, H., Peck, J., Sheppard, E., & Barnes, T. J. (Eds.). (2007). *Politics and practice in economic geography*. SAGE.

16. Sharifi, A. (2023). *Resilience of urban social-ecological-technological systems (SETS): A review*. Sustainable Cities and Society, 99, 104910. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2023.104910>

17. Marchese, D., Reynolds, E., Bates, M. E., Morgan, H., Clark, S. S., & Linkov, I. (2018). Resilience and sustainability: Similarities and differences in environmental management applications. *Science of The Total Environment*, 613–614, 1275–1283. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2017.09.086>

18. Megahed, N. A., & Ghoneim, E. M. (2020). Antivirus-built environment: Lessons learned from COVID-19. *Sustainable Cities and Society*, 61, 102350. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102350>

19. Meerow, S., Newell, J. P., & Stults, M. (2016). Defining urban resilience: A review. *Landscape and Urban Planning*, 147, 38–49. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2015.11.011>
20. Moreno, C., Allam, Z., Chabaud, D., Gall, C., & Pratlong, F. (2021). Introducing the “15-Minute City”: Sustainability, resilience and place identity in future post-pandemic cities. *Smart Cities*, 4(1), 93–111. <https://doi.org/10.3390/smartcities4010006>
21. OECD. (2022). *Building urban resilience in Ukraine*. OECD Publishing.
22. Pelling, M. (2011). *Adaptation to climate change: From resilience to transformation*. Routledge.
23. Redclift, M. (2005). Sustainable development (1987–2005): An oxymoron comes of age. *Sustainable Development*, 13(4), 212–227. <https://doi.org/10.1002/sd.281>
24. Robinson, J. (2004). Squaring the circle? Some thoughts on the idea of sustainable development. *Ecological Economics*, 48(4), 369–384. <https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2003.10.017>
25. Schneidewind, U., & Zahrnt, A. (2014). *The institutional framework for a sufficiency driven economy*. *Ökologisches Wirtschaften*, 29 (3), S. 30–33. <https://doi.org/10.14512/OEW290330>
26. Soldak, M., Mezentsev, K., Batunova, E., Haase, A., & Haase, D. (2024). *Emergent urban resilience in Ukraine: Adapting to polycrisis in times of war*. *Ekonomichna ta Sotsialna Geografiya*, 92, 6–13. <https://doi.org/10.17721/2413-7154/2024.92.6-13>
27. UN-Habitat. (2012). *Urban patterns for a green economy*. United Nations Human Settlements Programme.
28. UN-Habitat. (2023). *Resilient Cities Programme*. United Nations Human Settlements Programme.
29. UNDP (2022). *Urban recovery framework in Ukraine*. United Nations Development Programme Ukraine.
30. United Nations. (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. Retrieved from <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>
31. United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/2030agenda>
32. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2024). Project report: Local resilience building in Ukraine – Recommendations. <https://www.undrr.org/publication/project-report-local-resilience-building-ukraine-recommendations>
33. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). (2024). Ukrainian cities embark on resilience journey. <https://mcr2030.undrr.org/news/ukrainian-cities-embark-resilience-journey>
34. USAID. (2022). *Ukraine: Urban recovery and resilience program*. United States Agency for International Development. <https://medium.com/usaaid-2030/towards-an-inclusive-ukrainian-recovery-829445b2297f>
35. Walker, B., Holling, C. S., Carpenter, S. R., & Kinzig, A. (2004). Resilience, adaptability and transformability in social-ecological systems. *Ecology and Society*, 9(2), 5. <https://www.ecologyandsociety.org/vol9/iss2/art5>

Стаття надійшла до редакції 30.05.2025.
The article was received 30 May 2025.